

ПРЕГЛЕД НА ПРОГРАМИТЕ ЗА СПЕЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ЈОРДАН: СЕГАШНИ ПРАКТИКИ, ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Хамза МАХМУД СУЛЕЈМАН АЛ ШУРА¹
Азнан ЧЕ АХМАД²

- ¹ Училиште за едукација,
Универзитет Сејнс Малезија
² Училиште за едукациски услуги,
Универзитет Сејнс Малезија
Пенанг, Малезија

Примено: 02.04.2014
Прифатено: 26.06.2014
UDK: 376-056.26/.3-053.4(569.5)

Резиме

Со овој труд ќе се обидеме да направиме преглед на програмите за специјална едукација во Јордан за деца со пречки во развојот. Поточно, овој труд ќе ги опише појавата и развојот на услугите од специјалната едукација и на оние што ги обезбедуваат овие услуги во рамките на јорданското општество. Исто така претставени се клучните прашања релевантни за едукацијата на дефектолозите, за интервенцијата во раното детство, инклузивното образование и предизвиците со кои се соочуваат децата со пречки во развојот. Сознанијата посочуваат дека постојат многу предизвици, вклучувајќи ги финансирањето и поддршката, несоодветни наставни средства и техники, ограничена соработка, како и оскудни податоци за децата и младите со пречки во развојот. Овој труд ги употребува секундарните податоци прибрани од релевантни извештаи, истражувања, како и сознанијата и искуството на авторот. Во овој труд се дискутира и за импликациите за подобрување на сегашната практика на специјална едукација за овие деца.

Адреса за кореспонденција:
Хамза МАХМУД СУЛЕЈМАН АЛ ШУРА
Училиште за едукација, Универзитет Сејнс
Малезија Пенанг
тел. +60 1112403987
е-пошта: Hamza.alshoura@yahoo.com;
al_hamzah2006@yahoo.com

REVIEW OF SPECIAL EDUCATION PROGRAMS IN JORDAN: CURRENT PRACTICES, CHALLENGES, AND PROSPECTS

Hamza MAHMUD SULEIMAN AL SHOURA¹
Aznan CHE AHMAD²

- ¹ School of Education,
University Sains Malaysia
² School of Educational Services of University
Sains Malaysia
Penang, Malaysia

Received: 02.04.2014
Accepted: 26.06.2014
Review Article

Abstract

This paper will try to provide an overview on Jordan's special education programs for children with disabilities. Specifically, this paper will describe the emergence and development of special education services and the providers of these services within the context of Jordanian society. The key issues relevant to special teacher education, early childhood intervention, inclusive education and challenges faced by children with disabilities are also presented. The findings indicate that there are many challenges, including funding and support, inadequate instructional resources and techniques, shortage of pertinent knowledge and training, limited cooperation, and sparse data on children and youth with disabilities. This paper uses secondary data gathered from relevant reports, studies, and the understanding and experience of the author. Implications to improve the current special education practices for these students are discussed in this paper.

Corresponding address:
Hamza MAHMUD SULEIMAN AL SHOURA
School of Education, University Sains
Malaysia Penang
phone: +60 1112403987
E-mail: Hamza.alshoura@yahoo.com;
al_hamzah2006@yahoo.com

Клучни зборови: ученици со пречки во развојот, специјална едукација, рехабилитација, инклузивно образование

Keywords: Students with disabilities, Special Education, Rehabilitation, Inclusive education

Вовед (поставување сцена)

Setting the Scene

Хашемитското Кралство Јордан е новосоздадена држава, сместена во срцето на Средниот Исток. Во 2011 година, во Јордан е проценето дека има шест милиони луѓе. Околу 42,2% од популацијата во земјата се млади луѓе под 14 години, додека 31% се меѓу 15 и 29 години. 89% од Јорданците се образовани (1, 2). Јордан е земја во развој со недостиг од природни и економски ресурси. Со децении државата зависи од надворешна помош, особено од западните земји и од арапските држави од Персискиот Залив. Тоа е резултат на постојаниот конфликт во Средниот Исток, а и на големиот број бегалци во Јордан. Затоа, земјата повеќе зависи од инвестициите во човечките отколку во економските ресурси (2).

The Hashemite Kingdom of Jordan is a newly established country, which is located in the heart of the Middle East. In 2011, Jordan has around six million population. Around 42.2% of the country's population is comprised of young people of under the age of 14, while 31% of them were between 15 -29 years old. Meanwhile, 89% of Jordanians are literate (1, 2). Jordan is a developing country that lacks natural and economic resources. For decades, the country has depended on external aid, particularly from the Western countries and Arabic Gulf Countries. This has been the result of constant conflict in the Middle East and a large number of refugees escaping to Jordan. Therefore, the country depends more on its investment in human resources than economic resources (2).

Преглед на општото образование во Јордан

An Overview of General Education in Jordan

Како и многу земји во светот, Кралството е уставно обврзано да обезбеди образование на децата, како нивно фундаментално право. Корените на образовните принципи во земјата се главно религиозни (исламистички). Формалниот образовен систем во земјата се состои од две нивоа: основно и средно, кое опфаќа од прво до дванаесетто одделение (табела 1). Двете нивоа на образование се бесплатни за граѓаните на Кралството. Образованието е задолжително само за учениците во основното образование. Исто така, постои и бесплатно предучилишно образование, но достапно само во некои подрачја од земјата (2).

Like many countries of the world, the Kingdom is constitutionally bound to deliver education to its children as their fundamental rights. The educational principles in place in the country are mainly rooted from religious (Islamic) values. The formal educational system of the country consists of two stages: primary and secondary, which covers from the first to twelfth grades (Table 1). Both stages of education are free for all citizens of the kingdom. Education is mandatory only for students in the primary stage. There is also a pre-school education in effect in the country, which was delivered for free of cost, but available is only in particular areas of the country (2).

Табела 1. Образовен систем во Јордан

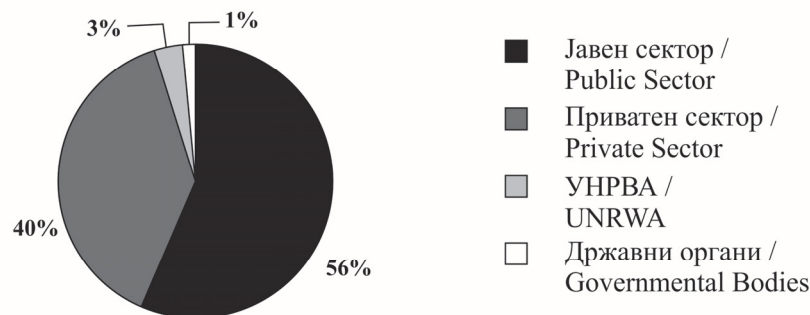
Table 1. Education System in Jordan

Ниво / Level	Години на образование / Schooling	Возраст / Age
Основно / Elementary level	Десет години / Ten years	6-16 години / 6-16 years
Средно / Secondary level	Две години / Two years	16-18 години / 16-18 years

Во 2012 година, според статистиката на Министерството за образование (МО), основното и средното образование се реализираше во 6181 училиште. Околу 56% од овие училиш-

In 2012, the statistics from the Ministry of Education (ME) showed that there were a total of 6181 schools providing both primary and secondary education. About 56% of these

та се отворени од МО, 40% од страна на приватниот сектор, 3% од Агенцијата за помош и работа на Обединетите нации (УНРВА) за бегалците од Палестина на Блискиот Исток и 1% од други државни институции, како што се Министерството за одбрана и Министерството за социјален развој (МСР) (слика 1). Според статистиката на МО, проценето е дека услугите на овие 6181 јавно и приватно училиште за општо образование ги користат 1 690 172 ученици, на кои им предаваат најмалку 106 403 наставници (1, 3). И покрај тоа, владата на Јордан одвојува само околу 12% од буџетот за општото образование (1).

Слика 1. Дистрибуција на училиштата во Јордан според органот на контролирање во 2012 година (1)

Општообразовниот систем во Хашемитското Кралство Јордан има обврска да обезбеди бесплатно и соодветно образование за сите ученици, вклучувајќи ги и оние со пречки во развојот. Исто така, има обврска да создаде нови центри или училишта, да ги развива наставните програми, да обезбеди и да имплементира програми за обука на вработените наставници. Овој систем, во соработка со други владини и невладини организации (НВО) е исто така одговорен за обезбедување услуги од специјалното образование на децата со пречки во развојот. Овој систем е оној што развива релевантни закони и прописи за да им обезбеди колку што е можно повеќе услуги од специјалното образование на овие ученици со пречки во развојот.

Цел и методологија на истражувањето

Главна цел на овој труд е да се мапира она што е познато за различните специјални про-

schools were being run by ME of the country, 40% by private sector, 3% by the United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) for Palestine Refugees in the Near East and 1%, by other state institutions such as the Ministry of Defence and the Ministry of Social Development (MSD) (Fig. 1). According to the statistics of the ME, there was an estimated 6181 public and private schools servicing 1,690172 general education students and all of them were taught by at least 106403 teachers (1, 3). Nevertheless, the Jordanian government put only about 12% of its budget into the general education sectors (1).

Figure 1. Distribution of Jordan's schools by controlling authority 2012 by (1)

The general education system of the Hashemite Kingdom of Jordan is responsible for providing a free and suitable education for all students, including those with disabilities. It also is responsible for creating new centers or schools, developing curricula, setting up and implementing training programs to in-service teachers. This system, in collaboration with others governmental and non-governmental organizations (NGOs), is also responsible for special education services to disabled children. This system is which develops relevant legislation and policies for the provision of most special education services of these students with disabilities.

The Goal and the Methodology of the Study

The objective of this paper is to map what is known about the various special education

грами во Јордан. Ги потцртува развојниот процес и начинот на кој системот ги задоволува учениците со пречки во развојот, со цел да се обезбеди основа за дискусија. Посебно, оваа статија длабински ги истражува сегашните практики и проблеми поврзани со дефектолозите, раното детство и инклузијата. Исто така, се дискутира и за предизвиците и пропозициите за развој на сегашното обезбедување услуги во локален контекст. Оваа статија содржи секундарни податоци прибрани од прегледите на базите на податоци достапни од универзитетите во Јордан, од објавените истражувања, магистерски и докторски тези поврзани со предметот на трудот и од информациите достапни на интернет, документите достапни од МО и од другите министерства и од сознанијата и искуството на авторот.

***Програмите за специјално образование во Јордан
Дефинирање на ученици со пречки во развојот
во контекст на јорданското општество***

Поимот „дете со пречки во развојот“ има различни значења. Понудената дефиниција овде е интерпретација на истражувачите за овој концепт. Во контекст на јорданскиот систем за специјално образование, поимот „дете со пречки во развојот“ е во широка употреба за да се опишат децата на коишто им е потребно специјално образование и поврзани услуги, во зависност од видот и степенот на пречките во развојот. Овој поим ги вклучува ментално попречените деца, деца со емоционални проблеми, физички попречени, со нарушување на слухот (вклучувајќи ги и глувите), со визуелно оштетување (вклучувајќи ги и слепите), со говорни и јазични нарушувања, тешкотии во учењето, аутистични деца или со друго нарушување на здравјето. Во однос на ова, двата термина „ученици со посебни потреби“ и „хендикепирани/деца со пречки во развојот“ се употребуваат како синонимни во контекст на јорданското општество.

Преваленција на учениците со пречки во развојот во Јордан

Првото национално истражување за децата со пречки во развојот беше спроведено во 1979

programs in Jordan. It outlines the development process and how the system caters for disabled children, in order to provide a backdrop for discussion. Specifically, this article explores in depth the current practices and issues with regard to special teachers, early childhood, and inclusion. The challenges faced and propositions for developing the current provision in the local context are also discussed. This article uses secondary data gathered from the reviews of databases available in the universities in Jordan, published research, Master and PhD theses related to the study subject and information available on the internet, documents available at the MoE, and other ministries and the understanding and experience of the author.

***Jordan's Special Education programs
Definition of Children with
Disabilities' in Jordanian Context***

The term 'Children with Disabilities' has various meanings. The definition offered here represents the researcher's interpretation of this concept. In the context of Jordan's special education system, the term 'Children with Disabilities' is widely used to describe a children who have been determined eligible for needing special education and related services, regardless of the type and severity of his/her disability. This term includes children who are mentally handicapped, emotionally challenged, physically handicapped, having hearing impairment (including deafness), visually impairment (including blindness), speech and language impairment, learning disabilities (LD), autistic, or other health impairments. In this regard, both "special needs student" and "handicapped/disabled child" terms are used synonymously in the Jordanian context.

Prevalence of Students with Disabilities in Jordan

The first national survey of children with disabilities was conducted in 1979. Figures

година. Сликите покажуваат дека се идентификувани 18 829 лица (1) (табела 2). Во 2004 година, според официјалните статистики, идентификувани се 60 364 лица со пречки во нивната општа состојба, придонесувајќи стапката на преваленција да биде 1,3% (4, 5). 60,6% од идентификуваните лица беа од машки пол (6).

Табела 2. Број на лица со пречки во развојот и стапката на преваленција на идентификувани во пописот на населението (1979, 1996 и 2004 година)

Година / Year	Број на лица со попреченост / Number of disabilities	Стапка на преваленција / Prevalence Rate
1979	18 829	1.0%
1996	54 747	1.2%
2004	60 364	1.3%

За овие бројки треба да се дискутира. Повеќе наликуваат на потценување поради социо-економските вредности во Јордан. Можеби семејствата ги прикриваат пречките во развој поради стравот од стигма и за да го избегнат чувството на обесчестување, коешто можат да го искушат доколку другите знаат за пречките во развојот (1, 5, 7). Многу случаи на лесни пречки во развојот можеби не се пријавени, затоа што многу семејства стравуваат дека откривањето на пречките во развојот на член од семејството, негативно ќе влијае на семејството. Уште повеќе, во националните прегледи и пописи се изоставени референци до одредени категории на пречки во развојот, често дијагностицирани кај малите деца, како што се: тешкотии во учењето, тешкотии во говорот и нарушувања во однесувањето. Ова можеби се должи на фактот дека прегледите примарно се фокусирани на инциденцијата на видливи пречки во развојот (1, 7).

Краток осврт на појавата и развојот на програмите за специјално образование во Јордан

На децата со пречки во развојот, Кралството им обезбедува специјално образование базирано на основниот принцип: *Секој има право на бесплатно и јавно образование*. Сите ученици имаат бенефит од еднаквиот пристап во образованието и медицинската грижа и слободно можат да партиципираат во социо-економските активности во нивните животи

revealed that 18,829 persons were identified (1) (Table 2). In 2004, according to official statistics, 60,364 persons with disabling conditions were identified, amounting to a prevalence rate of 1.3% (4, 5). 60.6% of the identified persons were male (6).

Table 2. Number of Persons with Disabilities and Prevalence Rate Identified in the Population Census (1979, 1996, and 2004)

These figures are open to question. They are likely an underestimation due to the socio-cultural values of Jordanians. Families may hide a disability because they fear the stigma and to avoid the feeling of dishonor they might experience if others knew of the disability (1, 5, 7). Many cases of mild disability may be unreported because many families feared that exposure of a disabled family member would negatively affect the family. Moreover, national surveys and censuses have omitted references to certain categories of disability, often diagnosed in young children such as LD, speech difficulties, and behavior disorders. This may be due to the fact that the surveys have been focused primarily on the incidence of visible disabilities (1, 7).

A Brief History of the Emergence and Development of Special Education Programs in Jordan

The kingdom provides special education services to disabled children under the basic principle of education which stipulates that, *'Everyone has a right to a free and public education'*. All students may benefit from equal access to education and medical care, and freely participate in the social-economic

(2, 4). Ова значи дека овие деца, како и нивните врсници од општата популација, се дел од јорданското општество (5).

Програмите за специјално образование во Јордан беа започнати во доцните 1960-ти години. Во тоа време постоеше еден институт што даваше услуги на децата што се глуви, слепи, ментално ретардирани и со нарушувања во когнитивниот развој (1, 4). Во 1979 година беше донесен првиот владин закон за специјално образование и беше создадено МСР за постигнување на неколку цели: прво, да им обезбеди грижа, образование и рехабилитациони услуги на децата со посебни потреби; второ, да имплементира рехабилитација и стручно вработување на отворениот пазар; и конечно, да понуди услуги ослободени од давачки и други даночни олеснувања за лицата со пречки во развојот и за нивните институции (1, 4).

Во раните 1990-ти, интернационалниот развој и на општото и на специјалното образование влијаеше и во Јордан да се преземат значајни реформи во однос на програмите за специјално образование (2). На пример, Изјавата од Саламанка (1994) беше водечка рамка на активности што треба да се преземат насекаде во светот. Законот за социјална грижа за хендикепираните лица беше донесен во 1993 година и со него е определено дека *образованието е право на секое лице со пречки во развојот според неговите способности*. Според овој закон, одговорноста на образовните програми и дијагностицирањето на попречени лица премина од МСР на МО (5, 7). Дополнително, Националниот совет за хендикепирани беше востановен во 1993 година за да ги координира и да ги поддржува прописите и услугите на владините и невладините организации поврзани со специјалното образование (7).

МО исто така имаше главна улога во Поделбата на корективното образование (ПКО), којашто беше воведена во 1995 година (1). Оваа образовна единица формирана за програмите за обука на вработените наставници, пружање корективни и образовни услуги ја поттикнува интеграцијата на ученици со пречки во развојот во инклузивна училишница (1, 7). МО го воспостави и одделот за специјално образование во комбинација со одделот за надарени и талентирани ученици во

activities of their life (2, 4). This means that these children, similar to their non-disabled peers, are a part of Jordan's society (5).

Jordan's special education programs were initiated in the late 1960s. At this time, it was comprised of an institute for serving the children who are identified as deaf, blind, mentally retarded and cognitively impaired (1, 4). In 1979, the first governmental special education legislation was passed and the MSD was created to achieve several goals; first, to provide care, education, and rehabilitation services to children with special needs; second, to implement a rehabilitation and vocational employment provision in the open market; and finally, to offer duty free services and other tax exemptions for the disabilities and their institutions (1, 4).

By the early 1990s, international developments in both general/special education influenced the Jordan's special education programs to undertake significant reforms (2). For example, the Salamanca Statement (1994) provided a guiding framework for action to be used worldwide. The Law for Welfare of Handicapped Persons (LWHP) was passed in 1993 and it stipulated that *'education is a right for people with disabilities each according to his/her own abilities'*. Accordingly to this law, the responsibility of education programs and the diagnosis for disabled persons passed from the MSD to the ME (5, 7). In addition, the National Council for the Handicapped was established in 1993 to coordinate and support policies and services of governmental and NGOs related to the field of special education (7).

The ME also played a major role through the Division of Remedial Education (DSE), which were introduced in 1995 (1). This education unit established in-service teacher training programs, remedial and education services which fostered the integration of disabled students into inclusive classrooms (1, 7). The ME has also launched a department of special education impairments com-

2010 година (1).

На крајот, во 2008 година, во Јордан беше потпишана и ратификувана и Конвенцијата за права на лицата со пречки во развојот. Потоа оваа Конвенција беше применета во локалниот правен систем како замена на Законот за права на лицата со пречки во развојот (бр. 31/2007), којашто, меѓу другото, ги афирмира правата на децата со пречки во развојот за еднакво и бесплатно образование (член 24) (2). Во членот 24 се наведени следниве принципи:

- целосен развој на лицата со пречки во развојот во нивниот човечки потенцијал и чувството за сопствената вредност, како и засилување на соодветното интегрирање во општествениот живот;
- развој на личноста, талентите и креативноста на лицата со пречки во развојот, на нивните ментални и физички способности до нивниот целосен потенцијал;
- овозможување на лицата со пречки во развојот, ефективно да учествуваат во слободното општество како и нивните врстници.

Државните органи треба да им овозможат на сите лица со пречки во развојот, вклучувајќи ги и оние со комбинирани и тешки пречки во животот да ги научат животните и социјалните вештини за да им се олесни целосното и еднаквото учество во образованието и во заедницата (8).

Кој обезбедува специјално образование во Јордан

Специјално образование на децата во Јордан им обезбедуваат:

Министерство за образование (МО)

МО обрнува посебно внимание на идејата за инклузија со тоа што формира ресурсни соби во јавните училишта за децата со пречки во развојот (на пример, вклучување на оние со тешкотии во учењето, глуви, со визуелно оштетување) и ресурсни соби во многу пионерски училишта во различни подрачја на Јордан (9, 10).

Министерство за социјален развој

Министерството за социјален развој на секаде во Јордан обезбедува услуги од областа

бинед со одделение за таленти и даровитост во 2010 (1).

Finally, in 2008, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities was signed and ratified in Jordan. This Convention was then applied in the local legal system, replacing the Law on Disabled People Rights (LRDP) (no. 31/2007) which, amongst other provisions, affirmed the disabled children's rights in access to equal and free education (Article 24) (2). Article 24 stressed the following principles:

- The full development of disabled persons to their human potential and sense of dignity and self-worth, and the strengthening to be integrated properly into the general life of the society.
- The development of disabled persons of their personality, talents and creativity, and their mental and physical abilities, to their fullest potential.
- Enabling of disabled persons, like their peers, to effectively participate in a free society.

States parties shall enable all disabled persons including those who have multiple and severe disabilities to learn life and social development skills to facilitate their full and equal participation in education and as members of the community (8).

Special Education Providers in Jordan

The key providers of special education services to children in Jordan include:

Ministry of Education (ME)

The ME paid special attention to the idea of inclusion by establishing resource rooms in public schools for children with disabilities (i.e., including LD, deaf, visual impairment) and resource rooms in many pioneer schools in different areas across Jordan (9, 10).

Ministry of Social Development (MSD)

The Ministry of Social Development provided education and rehabilitation and employment

на образованието, рехабилитацијата и вработувањето за повеќето видови пречки во развојот, особено ментална ретардација и оштетување на слухот.

Агенцијата за помош и работа на Обединетите нации (УНРВА)

УНРВА ги нуди своите програми во Јордан преку специјални и дополнителни часови за оние со тешкотии во учењето, кои ги имплементира под надзор на МО (2).

Министерство за високо образование (МВО)

МВО пушти во употреба неколку универзитетски програми на дипломско и постдипломско ниво за специјално образование за да ја поддржи подготовката на специјални едукатори-наставници (1, 5).

Приватни институции

Неформални институции, вклучувајќи ги волонтерските организации, како што се европските и американските институции ги помагаат и ги поддржуваат бегалците, приватните училишта и школувањето на учениците во Јордан со помош на приватни фондови и под надзор на МО и МСР (4).

Видови услуги од областа на специјалното образование што се обезбедуваат во Јордан

Главни видови услуги од областа на специјалното образование што им се обезбедуваат на децата во Јордан се:

Образовни и поврзани услуги

Образовните услуги за учениците со пречки во развојот се пренесуваат преку многу специјализирани институции, коишто можат да се опишат на следниов начин:

- рана интервенција за ученици под 6-годишна возраст со пречки во развојот, која што се нуди во нивните домови и во некои интегрирани предучилишни одделенија во училиштата (5, 11);
- дневна грижа за учениците со пречки во развојот од страна на специјализирани центри. Повеќето од овие 48 центри се специјализирани за образование на ученици со когнитивни нарушувања;
- резиденцијални услуги за учениците со

services care for most types of disabilities, especially mental retardation and hearing impairment across Jordan.

United Nations Relief and Works Agency (UNRWA)

The UNRWA offered its programs within Jordan through special and remedial classes for LD implemented under the supervision of ME (2).

Ministry of Higher Education (MHE)

The MHE has launched several university programs at Bachelors and Masters level in special education to support the preparation of special education teachers (1, 5).

Private Institutions

The informal Institutions, including international voluntary organizations such as European and American institutions which assist and support Refugees, private schools and Jordanian students (1) through private funds and under the supervision of the ME and MSD (4).

Types of Special Education Services Provided in Jordan

The key types of special education services provided to children in Jordan include:

Education and Related-Services

The educational services for disabled students are delivered by many specialist institutions that they can be described as follows:

- Early intervention services for students under the age of six years with disabilities offered at their homes and through some integrated kindergarten classes in school (5, 11).
- Day Care Services for the disabled children by specialist centres. Most of these 48 centres specialize in educating students with Cognitive Impairment.
- Residential Services for the disabled students through 28 centres. Twenty one of the centres are for students with Cognitive Impairment (4).
- Assessment and diagnostic services

- пречки во развојот во 28 центри. Дваесет и еден центар се за ученици со когнитивни нарушувања (4);
- проценка и дијагностицирање обезбедени од страна на повеќе од 17 центри коишто се фокусирани на учениците со когнитивни и сензорни нарушувања во процесот на донесување одлуки за погодноста и нудењето услуги за специјално образование (4);
 - ресурсни соби за ученици со пречки во развојот - низ 831 ресурсна соба се поддржуваа 16 803 ученици со тешкотии во учењето во 2012 година (3), а низ 9 соби ученици со оштетување на слухот (4).

Услугите што се обезбедуваат варираат според типот и тежината на пречките во развојот и комбинацијата на достапните установи, коишто се рангирани од прифатилишта до обезбедувачи на финансиска поддршка, образование, семејно советување, упатување, психотерапија и дијагноза и проценка. Повеќето од овие услуги се пренесуваат на учениците со пречки во развојот преку подготовка и пишување индивидуален образовен план (ИОП) и дневни подготовки, применувајќи менаџирање на однесувањето и користејќи ефективни наставни методи (4, 11).

За жал, процесот на проценка и воспоставување дијагноза во Јордан за идентификување на погодноста на децата со пречки во развојот и поврзаните услуги, сè уште има свои недостатоци. Процесот на проценка на детето не започнува доволно рано за да се идентификуваат пречките, а започнува најчесто кога детето ќе тргне в училиште или во центар за специјално образование. Згора на сè, процесот на проценка и поставувањето цели и поврзани стратегии во ИОП, обично се имплементира од страна на дефектолозите без учество на мултидисциплинарен тим и на родителите (5, 9).

На крај, институтите за специјално образование или редовните училишта имаат недостаток од поврзани услуги, како што се: физиотерапевт, окупациски терапевт и логопед (12), коишто можат да ги оспособат децата со пречки во развојот да имаат поголеми придобивки од ИОП и да им се развие комуникацијата, физичките и поврзаните вештини. Во многу јавни редовни училишта присутни се неколку вида услуги за децата со лесни и умерени пречки во развојот. Асистенти во образованието, психолози, логопеди, се недоволно достапни за овие деца во јавните училишта. И покрај тоа, човечките ресурси (13), материјалите

provided by more than 17 centres that are focused on students with cognitive and sensory impairment for making the decisions about eligibility and the offering of special education services (4).

- Resource room services for disabled students through 831 resource rooms supporting 16, 803 students with LD in 2012 (3), and 9 rooms for Hearing Impairments (4).

Provided services at these settings varied according to type and severity of disability, and the mix of available facilities, which ranged from shelter to provision of financial support, education, skill training, play activities, healthcare, early childhood intervention, family counselling, referral, physiotherapy, and diagnosis and evaluation. Most of these services are delivered to these disabled students by preparing and writing Individualized Educational Plans and Lesson Plans (IEPs), applying behavioural management applications, and using effective instructional methods (4, 11).

Unfortunately, in Jordan evaluation and diagnosis processes to identify the eligibility of children with disabilities and related services are still not free of shortcomings. The evaluation process for child does not begin early enough to identify disability, where it mostly starts when the child goes to school or special education centre. In addition, the evaluation process and the setting of goals and related strategies in the IEP usually are implemented by special teachers without participation of the multidisciplinary team and parents (5, 9).

Lastly, special education institutes or regular schools lack related services such as physical therapists, occupational therapists, and speech and language pathologists (12) that could enable these children with special needs to acquire more benefits from their IEPs and develop communication, physical, and related skills. Many public regular schools present several related services for children with mild and moderate disabilities. Education assistants, psychologists, speech and language therapists were less available for these children in public schools. Nevertheless, human resources (13), and material and equipment in these settings

и опремата во нив, често се несоодветни (1).

Рехабилитација и стручно вработување (PCB)

PCB-услугите се наменети за возрасните, вклучувајќи ги и младите, со пречки во развојот од страна на специјализирани институции кои им помагаат околу обуката за работа, сместување и развој на резимето. Услугите треба да им помогнат на овие луѓе во започнувањето сопствен бизнис или независно живеење доколку не се способни да работат како традиционално вработени. Овие услуги се обезбедени за приближно 1051 лице со пречки во развојот во различни области во Јордан (5). Сепак, моменталните услуги за вработување се поевидентни на хартија отколку во реалноста (14). Полето на истражување укажува дека стапката на вработување на лицата со пречки во развојот останува ограничена, а повеќето од овие луѓе се невработени или вработени на ниски и слабо платени работни места. Al-Khatib (15) известува дека нивото на невработеност или вработени на ниски работни места на лицата со пречки во развојот е повисоко од останатите категории. Тоа може да надмине 80% во земјите во развој. За ова нема достапни податоци од Јордан. Извештајот на Јорданското набљудување на пазарот на трудот од 2009 година посочува дека има опаѓање во 2009 година на вработени лица со пречки во развојот и во јавниот и во приватниот сектор (1% во јавниот сектор и занемарливо во приватниот сектор) (14). Привилегиите за вработување на луѓето од општата популација остануваат силни во двата сектора.

Со тоа реалноста за рехабилитација и вработување на лицата со пречки во развојот станува предизвик, а се ускратуваат и нивните права и нивната слобода. Ограничениот пристап кон рамноправна можност произлегува од негативниот став на работодавачите и на заедницата, како и од социоекономските пречки коишто ги исклучуваат овие индивидуи (15, 16).

Рехабилитација базирана на заедницата

Програмата за рехабилитација базирана на заедницата е обезбедена за 1621 лице со пречки во развојот во локалните центри под надзор на УНРВА во соработка со МСР и МО (4). Дополнително, оваа програма обезбедува упатство за семејствата за зголемен мониторинг и рана детекција на деца со ризик и со

were often inadequate (1).

Rehabilitation and Vocational Employment (RVE) Services

The RVE services were introduced for adults, including young adults, with a disability by specialized institutions to help them with job training, employment accommodations, and resume development. The services are provided to assist these people in starting their businesses or independent living services as they are unable to work in traditional employment. These services were provided to approximately 1051 disabled persons in different areas in Jordan (5).

However, current employment services are more evident on paper than a reality (14). Field research indicates that employment rates of disabled people remains very limited and the majority of these people are unemployed or employed in low skilled, low-paid work. Al-Khatib (15) reported that the level of unemployment among individuals with disabilities in Jordan was higher than other categories. It may exceed 80% in developing countries. There is no available data on this from Jordan. The Jordanian Labour Watch 2009 report indicated that there is a severe decline in 2009 in the employed persons who have disabilities in both public and private sectors (1% in the public sector and was negligible in the private sector) (14). The preference for employing ordinary people remains strong in both sectors.

Thus the challenging reality of rehabilitation and employment for persons with special needs in Jordan restricts their rights and freedoms. Limited access to equal opportunities stems from the negative attitudes of employers and the community, as well as socio-economic constraints that exclude these individuals (15, 16).

Community Based Rehabilitation (CBR) Services

The CBR program was provided for 1621 disabled persons at local centres under the supervision UNRWA and with the cooperation of the MSD and ME (4). In addition, this program provides guidance to families on growth monitoring and early detection of at-risk

пречки во развојот. Сегашните достапни аранжмани се доста ограничени. Во општата образовна поставеност се вклучени периодични медицински прегледи, но училиштата често не се во можност да обезбедат соодветни услуги за рана детекција (10).

Заклучно, децата со тешки пречки во развојот и оние што немаат пристап до интегрирани училишта, посетуваат специјално образование организирано главно од невладините организации, од МСР и од МО (10). Сепак, забележлив е недостатокот од специјализирани центри за грижа и од потребните објекти и услуги за поддршка на овие лица со пречки во развојот (5, 11). Дополнително, ограничена е и поддршката од јавните и приватните институции за оние што имаат некакви пречки и покрај нивната желба за независен живот во слободно општество (10, 12). Понатаму, се чини дека приватниот сектор обезбедува подобра нега и подобри услуги, но тие се поскапи од услугите на јавниот сектор.

Во табелата 3 и на сликата 2 збирно се претставени институциите за децата според видот на пречките во развојот и бројот на институциите што обезбедуваат одредени услуги.

Табела 3. Број на институции за деца со пречки во развојот според видот на пречките во 2005 година (4)

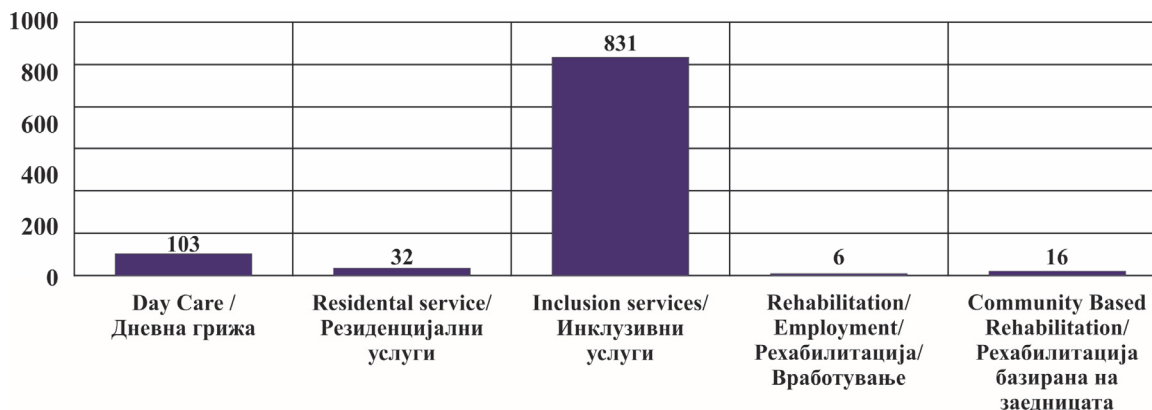
Вид на попреченост / Type of Handicap	Локални и интернационални организации / Local & International Organizations	Приватни / Private	Јавни / Public	Вкупно / Total
Когнитивни нарушувања / Cognitive Impairment	31	25	13	69
Оштетување на слухот / Hearing Impairment	11	0	12	23
Оштетување на видот / Visual Impairment	3	0	1	4
Физичка попреченост / Physical handicap	5	1	0	6
Когнитивно/слушно нарушување / Cognitive/hearing Impairment	6	1	0	7
Аутизам / Autism	0	2	0	2
Комбинирана попреченост / Multiply Handicap	18	2	3	23
Церебрална парализа / Cerebral Palsy	10	0	0	10
Вкупно / Total	84	31	29	144

and disabled children. Its current outreach arrangements are fairly limited. Periodic medical check-ups are implemented in the general education setting, but the school setting is often unable to provide appropriate early detection services (10).

In sum, children with more severe disabilities and those without access to integration schools attend special education settings run mainly by non-governmental institutions, the MSD and the ME (10). Nevertheless, there is a noticeable shortage of specialised care centres, and facilities and services needed to support those with disabilities (5, 11). In addition, there is limited support from public and private institutions for those with disabling conditions despite their hope to independently live in the free society (10, 12). Furthermore, the private sector seems to offer better care and services but these are more costly than the public sector services.

Table 3 and Figure 2 summarize the number of institutions serving children by type of disability and the number of institutions providing selected services.

Table 3. Number of Institutions Serving Children with Disabilities by Type of Disability in 2005 (4)

Слика 2. Број на обезбедувачи на специјално образование за индивидуи со пречки во развојот

Figure 2. Number Special Education Provisions for Disabled Individuals

Дискусија за клучните прашања од програмите за специјално образование во Јордан

Discussion of Key Issues for Special Education Programs in Jordan

Програма за едукација на наставници

Teacher Education Program

Постојат најнови развојни процеси на полето на обука на специјални едукатори. Во 1980 година, Универзитетот во Јордан започна со две-годишна дипломска програма за специјална едукација. Истиот универзитет отвори соодветни магистерска и дипломска програма во ова поле во 1985 и 1993 година (7). Денес, неколку приватни и јавни универзитети и колеџи во Јордан обезбедуваат програми за идни наставници (диплома, магистратура и докторат) во специјалното образование (5). Уште повеќе, обуката за идните наставници е комплементарна со обуката за веќе вработените наставници, обезбедена од МО и од некои академски и стручни институции со цел да се одржи професионалниот развој на едукаторите на нивните работни места (2, 11).

There have been more recent developments in the field of special education teacher training. In 1980 The University of Jordan started a two year diploma program in special education. The same university opened a master's program and a bachelor's program in this field in 1985 and 1993 respectively (7). Today, several private and public universities and community colleges in Jordan provide future teacher education programs (BA, diploma, MA, and PhD) in special education (5). Moreover, pre-service teacher training is complemented with in-service training, offered by the MoE and some professional and academic institutions in order to sustain the professional development of educators in their workplaces (2, 11).

Иако образовните програми за наставниците се нашироко распространети во Јордан, нивниот квалитет долго време е подложен на критики. На пример, се чини дека сегашната програма за нововработените наставници на различни нивоа не ги содржи потребните вештини или искуство за да им овозможи да работат со деца со пречки во развојот. Дополнително, наставничката фела и во иницијалното и во понапредното ниво не е доволно подготвена да се соочи со моменталните предизвици на новите инклузивни прописи (2, 13).

Although teacher education programs have been greatly expanding in Jordan, their quality has long been the focus of criticism. For instance, the current programs for newly employed teachers at various levels do not seem to have the required skills or experience to enable them to work with disabled children. In addition, teaching force at both pre-service and in-service levels is not adequately prepared to address the current challenges of the new inclusion policy (2, 13).

Обезбедувањето добро квалификувани, добро опремени и мотивирани наставници е клучниот предизвик во образованието и за воспоста-

Providing well-qualified, well-equipped and motivated teachers is seen now as a key

вување инклузивно образование, особено за редовните наставници во Јордан (2). Реформите во образованието на наставниците се круцијалниот фактор за надминување на предизвиците (5). Затоа, одговорните за образование треба да им ги промовираат реформите на програмите за образование на наставниците на колежите и на универзитетите и за општите и за специјалните едукатори (2). Во рамките на овие реформи, сепак, посебен акцент треба да се стави на спроведувањето на програмите за инклузивно образование коишто ја наметнуваат потребата за заедничка работа на општите и специјалните едукатори.

Програма за рана интервенција во детството

Програмите за раното детство во Јордан полесно се прошируваат со подигањето на образованието и на стапката на вработеност на жените и со промените во животниот стил на семејствата. Поголемиот дел од програмите сè уште се нудат главно од приватниот, јавниот сектор и од страна на центрите, но улогата на Министерството за образование се зголемува уште од 1999 година. Министерството го иницираше отворањето на првата детска градинка во којашто беа опфатени деца на возраст од 4 до 6 години во редовни училишта (10).

Во Јордан се забележува постојан раст на свесноста за важноста на интервенцијата во раното детство (7). Беа отворени неколку специјализирани центри за детска грижа коишто обезбедуваат грижа и поддршка на доенчињата и малите деца со пречки во развојот или со ризик, како и поддршка на нивните семејства. Дополнително, многу програми за детските градинки во редовните училишта се креирани така што одговараат на есенцијалните потреби за грижа и за воспоставување вистинска средина што ќе ги инклузира овие деца (11). Понатаму, во некои јордански јурисдикции, како што се Аман и Карак скоро беа воспоставени специјализирани центри за дијагноза на пречките за да се увидат сите случаи со пречки во развојот веднаш по раѓањето (10). Згора не сè, од крајот на 1990-тите многу училишта за специјално образование се со модифицирани прилагодливи критериуми и сега прифаќаат млади ранливи деца и деца со пречки во развојот (7).

Сепак, интервенцијата за рана детска грижа сè уште е многу ограничена. Недостатокот на веродостојни информации, инструменти за скрининг и достапност на обучен персонал (7),

challenge in educating and establishing inclusive education, especially for general teachers in Jordan (2). The teacher education reforms remain a crucial factor in overcoming this challenge (5). Therefore, the educational authorities need to promote college and university reforms to their teacher education programs for both general and special education (2). Within these reforms, however, specific emphasis must be placed on how to deliver inclusive education programs that require regular and special education teachers to work collaboratively.

Early Childhood Intervention program

Early childhood programs in Jordan are slowly expanding with the rise in women's education and employment rates and growing changes in family lifestyles. The majority of programs are still offered mainly by private, public, centre based services, but the role of the ministry of education has grown since 1999. The ministry has initiated the opening of its first kindergartens (KG) which accommodate children aged 4-6 years in ordinary schools (10).

In Jordan, there is an increasing awareness of the importance of early childhood intervention services (7). Several specialized childcare centres were created to care and support infants and young children with disabilities or at-risk, and to support their families. In addition, many KG programs in regular schools were set up to address essential care needs and for establishing the right environment to help include these children (11). Furthermore, specialized disability diagnosis centres have recently established in the some Jordanian jurisdictions such Amman and Karak in order to screen for all disability cases immediately after birth (10). Moreover, since the late 1990s many special education schools have been modified eligibility criteria and now accept young vulnerable and disabled children (7).

However, early childcare intervention services are still very limited. The lack of reliable information, screening instruments and unavailability of trained personnel (7) are in

го ослабуваат ваквиот вид интервенција. Недостатокот на инклузивна рамка за акција резултира со недостатоци во услугите. Официјалните модели се обично ориентирани на здравствените и добротворните организации, без доволна координација и соработка меѓу инволвираните агенции. Згора на сè, пристапот до сервисните служби во заедницата сè уште е на многу ниско ниво.

Одговорните лица за образованието, родителите и негувателите мора да ги обединат силите за да создадат заштитна средина за децата со ризик и со пречки во развојот. Неопходно е сите засегнати да имаат иста основа на знаењата, да ја анализираат сегашната ситуација и да ги идентификуваат приоритетните активности. Обезбедувањето поквалитетни опции и нови алтернативи фокусирани на вклучувањето на родителите во обезбедувањето услуги и координирани мултиагенции, е доста важно.

Програма за инклузивно образование

Во изминатите неколку децении, специјалните дневни центри, резиденцијалните центри и ресурсните соби во јавните училишта останаа најчести форми за грижа и образование за оние со посебни потреби во Кралството (2, 5). Сепак, како што споменав погоре, според МО во 2012 година, само околу 16 803 ученици добивале образование во јавните училишта. Овој број формира мал процент од целната популација. Според тоа, мора да се каже дека стотици или дури и илјадници деца со пречки во развојот се вклучени во општото образование без да се идентификуваат или да им се обезбеди неопходната поддршка. „Скриена инклузија“ може да е терминот што се употребувал за она што е долго практикувано во локалните училишта (2, 7).

Сепак, јорданскиот образовен систем се обидува на некој начин да го прифати американскиот образовен пропис според кој ниедно дете не смее да се запостави за да се спроведе целосна инклузија. Комплицираниот член според кој ниедно дете не смее да се запостави, правно потврден на 8 јануари 2002, генерално имаше за цел да создаде најдобри образовни можности за сите деца во Соединетите Држави, вклучувајќи ги и оние со пречки во развојот за да осигура дека сите деца ја имаат секоја можност да успеат сè додека имаат пристапен

themselves debilitating. The lack of an inclusive framework of action results in service gaps. The official models followed are mostly health and charity oriented, and without sufficient coordination and cooperation between involved agencies. Moreover, the access of community services is still very scarce.

Responsible education authorities, parents and caregivers need to join forces to establish a protective environment for these at-risk and disabled children. It is necessary for all concerned to have a common knowledge base, to analyze the current situation and identify priority actions to be addressed. The provision of more high quality options and new alternatives focused on parent involvement for service-delivery and co-ordinated multi-agency services, is critical.

Inclusive Education program

Over the past few decades, special day centres, residential centres and resource rooms in public schools have remained the most commonly used placements for caring and education for those who have special needs in the kingdom (2, 5). Nevertheless, as mentioned above, according to ME's figures in 2012, only about 16,803 students currently are receiving educational services at the public schools. This number forms a small percentage of the target population. In this regard, it must be stated that hundreds or even thousands of these disabled children, particularly those with mild disabilities are enrolled in the general education without being identified or provided with necessary supports. "Hidden inclusion" might be the term used for what is largely practised in the local schools (2, 7).

However, the Jordanian education system has attempted in some ways to adopt the American education policy of No Child Left Behind (NCLB) in order to develop full-inclusion. The complicated NCLB Act, legislated on January 8, 2002, was generally targeted to create the best educational opportunities for all United States children, including those with disabilities in order to ensure that all children have every opportunity to succeed while having a decent life with opportunities to work

живот со можности да работат во рамките на општеството. Јордан усвои слична легислатива во 2007 година - Закон за правата на луѓето со пречки во развојот. Овој Закон упатува барање до МО и МВО да ги усвојат програмите за инклузивно образование за учениците со и без пречки во развојот и да ги востановат овие програми во рамките на националниот образовен систем (17). Исто така сета образована опрема и потребните аранжмани за учениците во овие образовни институции треба да се инклузивни (2).

За овие права во образованието да станат реалност, потребно е сите засегнати страни (вклучувајќи ги владините, невладините организации и приватниот сектор) да соработуваат и да ги координираат нивните напори, да ја ангажираат заедницата и да ја подигнат свеста за правата на учениците со пречки во развојот, да ги подобрат обуките на наставниците, а потребен е и развој на материјалите и опремата за инклузија. Можеби релевантната легислатива моментално е преширока за да се примени на сите деца со пречки во јорданските училишта. Затоа, усвојувањето на најприменливите делови од Законот ќе има поголема корист од неговото целосно применување (на пр., да се усвои за оние што имаат лесни пречки или тешкотии во учењето).

Главни предизвици за развој на услугите за специјално образование во Јордан

Давањето услуги за специјално образование на деца со пречки во развојот е соочено со бројни предизвици:

а) несоодветно финансирање на образованието

Јорданскиот образовен систем не е соодветно финансиран, а тоа влијае на моменталното давање на важните услуги. Многу услуги треба да се ревидираат, да се прошират и да се развијат на сметка на различните потреби на оние со пречки, вклучувајќи ги и сместувањето, рехабилитацијата и програмите за стручно вработување (2, 4, 7). Често процедурите за добивање финансии за услугите се долги и комплексни (12). Згора на сè, новите иновации во областа на асистивната технологија и релевантните инструкциски техники, бараат повеќе средства (4).

within their society. Jordan enacted similar legislation in 2007 – the Law for the Rights of People with Disabilities (LRPD). This law directed the ME and MHE to adopt inclusive education programs for students with and without disabilities and establishing these programs within the national educational system (17). It was also mandated that all educational equipment and arrangements required by students in these educational institutions should be inclusive (2).

In order to make these educational rights a reality, there is a need for all concerned parties (including government, NGOs and the private sector) to co-operate and co-ordinate their efforts, to enforce the implementation of current legislation, to engage the community and raise awareness of the rights of disabled students, to improve teacher training and the development of inclusive materials and equipment. It may be that the relevant legislation is currently too broad to apply to all disabled children in Jordanian schools. Therefore, adopting only the most applicable parts of LRPD would benefit the educational system more than applying the law in its entirety (e.g., adapting it for those that have mild disability or LD).

Major Challenges for the Development of Special Education Services in Jordan

The delivery of educational services for disabled children suffers a number of important challenges:

а) Inadequacy of Educational Funding

The Jordanian education system is not adequately funded, and this also has effects on current delivery of important services. Many services need to be revised, expanded, and developed to address the various needs for those who have disabling conditions, including the accommodation, rehabilitation and vocational employment programs (2, 4, 7). Often the procedures for obtaining funding for services are long and complex (12). In addition, new innovations in the area of assistive technology and relevant instructional techniques require more funding (4).

- б) *наставни практики и инструкциска поддршка*
 Покрај финансирањето, постои потреба за подобра евалуација и дијагноза во училиниците (1, 3). Во ова се вклучува персонал со подобра обука и материјал за соодветен скрининг, дијагноза и инструкции. Во услови на квалитет и поддршка на поврзаните програми во општото/специјалното образование во Јордан, Melhem и Isa (1) забележале дека нивото на квалитетот во јавниот сектор е пониско од нивото на квалитетот во приватниот сектор. Ова се рефлектира на многу фактори што се однесуваат на повисоко ниво на финансирање, како што се подобри обуки за наставниците и одделенија со помал број ученици.
- в) *недостаток на релевантно знаење и обука*
 Многумина наставници немаат доволно знаење и обука за практикување специјална едукација. Всушност, многумина едукатори сè уште применуваат застарени образовни методи (1, 5).
- г) *отсуство на соработка*
 Една од главните слабости на јорданскиот модел на давање услуги од областа на специјалното образование за деца со пречки е недостатокот на соработка меѓу инволвираните. Отсуството на одговорно тело што ќе ги организира, унифицира и комбинира напорите за разрешување на проблемите што се создаваат за подобрување и развој на давањето услуги и ќе го забрзаат финансирањето на ефективниот мониторинг и системот на одговорност е многу јасен во Кралството (1, 4).
- д) *недостаток на национални податоци*
 Информациите се ретки, особено за проблемите на малите деца со ризик или со пречки во развојот. Во достапната статистика не се вклучени многу деца со пречки кои остануваат невидливи во рамките на поголемата средина (1, 14).
- е) *стигма*
 Семејствата на членовите со пречки во развојот имаат тенденција да ги третираат овие членови како индивидуи без позитивни очекувања и без потенцијал, а на пречките гледаат како на нешто срамно и како на тешко искушение со коешто треба да се соочат. Така, многу родители можеби ги „кријат“ своите деца со пречки во семејството, плашејќи се дека ако се знае
- б) *Teaching Practices and Instructional Supports*
 In addition to better funding, there is a need for better evaluation and diagnostic services in classrooms (1, 3). This involves personnel with better training and appropriate screening, diagnostic, and instructional material. In terms of the quality and support of related programs of general/special education in Jordan, Melhem and Isa (1) have noted that the level of quality in public sector is lower than the level of quality in the private sector. This reflects the effect of many factors which reflect higher levels of funding such as better teacher training and smaller class size.
- в) *Shortage of Relevant Knowledge and Training*
 Many teachers have not received sufficient knowledge and training in special education practices. In fact, many educators still use out-dated education methods (1, 5).
- г) *Absence of Cooperation*
 One of the major weaknesses of the Jordanian special education service delivery models for disabled children is lack of cooperation between all involved. The absence of a responsible body to organize, unify and combined all efforts to solve problems as they arise to improve and develop services delivery models and to accelerate the foundation of an effective monitoring and accountability system is very clear in the kingdom (1, 4).
- д) *Lack of National Data*
 Information is scarce especially on the problems of young children at-risk of disability. Available statistics do not include many disabled children who remain invisible within the larger environment (1, 14).
- е) *Stigma*
 The family of members with a disability has tended to treat these members as individuals with no positive expectations and no potential, and they have seen disability as something shameful and as an ordeal to be faced by the members of the family. Thus, many parents may ‘hide’ their disabled

за пречките во рамките на семејството, тоа може да биде пречка за склучување бракови. Овие уверувања влијаат на пристапот до соодветно специјално образование и предизвикуваат ускратување на понатамошното добивање помош (2).

Сугестии за подобрување и развој на сегашните програми

Може да се земат предвид неколку прописи за подобрување на специјалното образование во Јордан:

- зголемување на финансирањето за постоечките центри за специјално образование за да може да бидат достапни во текот на целата година и соодветно да се управува со нив. Дополнително, треба да постои фонд за нови центри за да се прошири давањето услуги и да се алоцираат ресурсите и потребната поддршка (1);
- да се воспостави центар за информатичка технологија за да се креира асистивна технологија, техничка помош и инструкции за да се излезе во пресрет на различните потреби на децата со пречки во развојот, соодветно на моменталната ориентација на развој на стратегиите за образовна технологија за сите ученици во Јордан;
- воспоставување ефективен систем за поддршка на мониторингот и пресметувањето во рамките на секој образовен директориум. Ова бара вклучување на соодветни дијагностички алатки, мониторинг на помошните и специјалните образовни провизори, менторирање на наставниците и организирање обуки;
- подобрување на обуката за специјалните едукатори и барање наставниците да посетуваат курсеви и работилници посветени на програмите за специјално образование коишто ги опфаќаат најдобрите техники за учење, законите за специјално образование, соодветната интервенција и создавање ефективен ИОП за учениците со пречки во развојот. Курсната настава за поддршка на инклузивното образование е суштинска за сите наставници;
- воспоставување локални бази на податоци коишто треба да обезбедат податоци поврзани со пречките во развојот во Кралството; олеснување на пристапот до овие ин-

children in the family, fearing that the knowledge of a disability within the family could incur difficulties in securing marriages. This belief effects access to appropriate special education and causes the provision to be even further restricted (2).

Suggestions for Improving and Developing the Current Programs

Several policies might be considered to improve special education in Jordan:

- Increase funding for existing special education centres so that it can be available all year and managed appropriately. Additionally, there should be funding for new centres to expand the service delivery and allocating resources and support as needed (1).
- Set up information technology centres to design assistive technology, technical aides and instructional strategies to meet different disabled children's needs, in line with the current orientations of the development of education technology strategy for all students in Jordan.
- Establish an effective support system for monitoring and accounting within each educational directorate. This needs to include the use of appropriate diagnostic tools, monitoring remedial and special education provision, mentoring new teachers, and organizing training workshops.
- Enhance training of special education educators and require teachers to take courses, and workshops devoted to special education programs which involve best practice learning techniques, special education laws, appropriate care interventions and the construction of effective IEP for disabled students. Coursework to support inclusive education is essential training for all teachers.
- Establish local databases which to provide data related to disability in the kingdom;

формации од авторитетите, од оние што носат одлуки, истражувачите и едукаторите. Достапноста на овие информации базирани на истражување ќе помогне како водич во сегашната легислатива, во понатамошните образовни планирања и за развивање на практиките во специјалното образование (1, 4).

Заклучок

Иако програмите за специјално образование во Јордан бавно се развиваат, а нивната достапност на децата со пречки во развојот не е со висок квалитет, Кралството направи добар прогрес во неколку области и создаде прописи што се однесуваат на суштинските потреби на децата со пречки во развојот. Сепак, остануваат некои значајни предизвици поврзани со образованието, помошта, потребните обуки за децата со пречки во развојот од сите категории (1, 6, 7, 14). Постоечкото специјално образование е несоодветно, со сиромашни ресурси, поприлично на хартија отколку во реалноста, водено од едукатори кои недоволно се вклучуваат во работата со овие деца. Дополнително, евиденцијата од претходните извори исто така сугерира негативна преваленција наместо позитивни ставови за пречките во развојот. Како резултат, посебните потреби се сепарирани.

Додека можеби не е можно да се пристапи до точниот број деца со пречки во развојот, сигурно е можно да се обезбеди добро разбирање на проблемите со кои се сочуваат секој ден. Потребни се нови алтернативи за давање услуги и ефективен акциски план за бариерите и конфронтирање на предизвиците. Ова наложува промени во ставовите на семејствата и заедницата, семејни обуки, подготовки на наставниците, развојна програма за превенција и рана интервенција и надградување на опремата за давање инструкции, проекти за инклузивно образование за да се постигне широка поддршка неопходна за вистински инклузивен систем на образованието и инклузивното општество.

Конфликт на интереси

Авторите изјавуваат дека немаат конфликт на интереси

facilitate access to this information by the authorities, the decision-makers, researchers, and educators. Availability of this research-based information will help to guide current legislation, future education planning, and the development of special educational practices (1, 4).

Conclusion

Although the special education programs in Jordan are slowly developing and their services education provided to disabled children are not currently of high quality, the kingdom has made good progress in several area and created policies to address the essential needs of children with disabilities. However, significant challenges remain related to educational, remedial, training needs for children in all disability categories (1, 6, 7, 14). Existing special education provision support is inadequate, poorly resourced, more apparent on paper than in reality, run by educators with little involvement with these children. In addition, the evidence from previous sources would also seem to suggest the prevalence of that negative rather than positive attitude towards disability. As a result special needs services tend to be special and separate.

Whilst it may not be possible to access an accurate number of disabled children in the kingdom, it is certainly possible to get a good understanding of the problems that confront them every day. New alternatives for service-delivery and effective action plans for overcoming barriers and confronting challenges are needed. This will require a change in attitudes of families and communities, family training, teacher preparation, prevention and early intervention program developments, inclusive education projects, and instructional equipment upgrading in order to achieve the wide-scale support necessary for a truly inclusive education system and society.

Conflict of interests

Authors declare that have no conflict of interests

Тумепамыра/ References

1. Melhem TUM, Isa ZM. Special education in Jordan: reality and expectations. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* 2013; 3 (7): 414–422.
2. Amr M. Teacher education for inclusive education in the Arab world: The case of Jordan. Springer 2011; 41: 399–413.
3. Ministry of Education [Online]. Statistics of Schools in Jordan. Amman 2012: Available from: URL:<http://www.moe.gov.jo>
4. Al Jabery M, Zumberg M. General and special education systems in Jordan: present and future perspectives. *International Journal of Special Education* 2008; 23 (1):115–122.
5. Al-Zyouud N. An investigation into the current service provision for students with learning difficulties in Jordan: Teachers' perspectives. *School of Sport and Education* 2011.
6. Economic and Social Council. Follow-up on priority issues in the field of social development in the ESCWA region, eighth session e/ ESCWA /sdd/ig.1/4 (part 1) 2010.
7. Hadidi M. Educational programs for children with special needs in Jordan. *Journal of Intellectual & Developmental Disabilities* 1998; 23, (2): 147-154.
8. Al Zyoudi M, Al Sartwai, A, & Dodin, H. Attitudes of Pre-service Teachers towards Inclusive Education in UAE and Jordan (a comparative study). *International Journal of Disability, Community & Rehabilitation* 2011; 10 (1). http://www.ijdc.ca/VOL10_01/articles/alzyoudi.shtml
9. Al-Natour M. Special needs education, program development/ learning disabilities. Final report, submitted for the ministry of education. The Hashemite Kingdom of Jordan. (ERfKE 1) project 2008.
10. National Council for Family Affairs & UNICEF, Children in Jordan Situation Analysis 2006/2007, Amman: UNICEF 2007.
11. MoE (Ministry of Education). The Development of Education: National report of the Hashemite Kingdom of Jordan: presented to the 48th session Geneva; 2008.
12. Turmusani M. Disability Policy and Provision in Jordan: A critical perspective. *Disability and development: Learning from action and research on disability in the majority world* 1999; 193–209.
13. Roggemann K, Shukri M. Active-learning pedagogies as a reform initiative: The case of Jordan. Washington, DC: American Institute of Research 2010. <http://www.equip123.net/docs/E1-ActiveLearningPedagogy-Jordan>.
14. At-Turki J. Difficulties faced by the employment of the persons with disabilities in the Hashemite kingdom of Jordan from the viewpoint of vocational trainers and the persons with disabilities and their parent's preparation. *European Journal of Social Sciences* 2012; 27 (4): 488–510.
15. Al-Khatib J. Introduction to the rehabilitation of people with disabilities, Amman: DarWeal for Publishing and Distribution 2010, (In Arabic).
16. Al Khtaeab, J. & Hadidi, M. Teachers' and Mothers' Satisfaction with Resource Room Programs in Jordan. *Journal of the International Association for Special Education*. 2009; 10(1): 56–59.
17. Abu-Hamour B. & Muhaidat M. Parents' attitudes towards inclusion of students with autism in Jordan, *International Journal of Inclusive Education* 2013; 20 (44): 1–13.
18. Al-Tarwana N. Pre-service teachers' attitudes toward teacher preparation. Unpublished Doctoral Dissertation. Jordan, 2008 (In Arabic).
19. Al-Khatib J. A survey of general education teachers' knowledge of learning disabilities in Jordan. *International Journal of Special Education* 2007; 22(7): 72–76.
20. Al Ghazo E. Educators' attitudes toward persons with disabilities: Factors affecting inclusion. *Journal of the Faculty of Education* 2002; 17(19): 27–43.